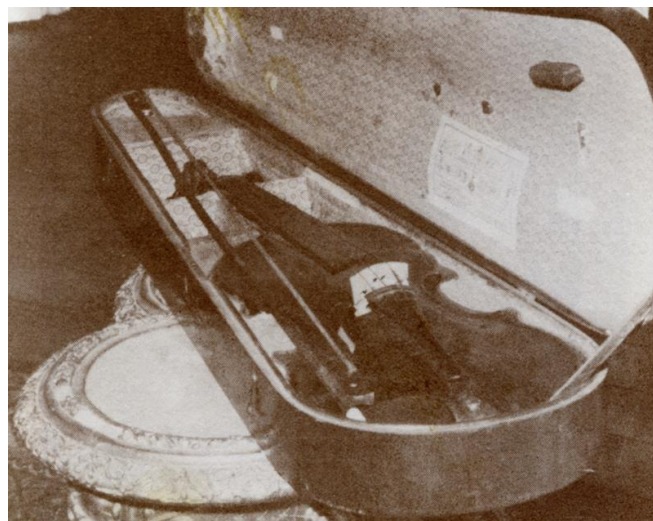

Egy 19. századi pipereasztal dokumentációja:
JOÓ ILONKA FÉSÜLKÖDŐ ASZTALKÁJA
— **DANKÓ PISTA UTOLSÓ HEGEDŰJÉNEK ÁLLVÁNYA**
Kutatta és összeállította: Szabó Tamás

Restaurált állapot, 2015

A Joó-asztalkán az egyik utolsó Dankó-hegedű
1980 körül (Csengődi emlékház)

Megnevezés:	FÉSÜLKÖDŐ ASZTALKA	
Volt tulajdonosa, birtokosa (proveniencia)	Joó Ilonka (Joó família), 1890 és 1944 között (Dankó Pistáné / Istvánné; későbbi adorjáni és nagyrátoni Ráthonyi Sándorné) Kiskőrösi Állami Gazdaság , 1970 és 1994 között	
Leltári szám:	lpm.: 94.8.5	
Megszerzés módja:	Ajándék	
Rövid tárgyleírás: (anyag, technika)	Kőris és fenyőfából készített, hajlított háromlábú, gipsz-rátétdíszes, aranyozott, felnyitható tetejű belső tükrös, fiókos, bársonnyal bevont tető- és alsó polcos szépítkező asztal	
Méret:	m: 76 cm; h: 52 cm; sz: 35 cm	
Lelőhely: (eredet, gyűjtőhely)	Szeged (Csengőd, Budapest, Bécs)	
Kora: (készítés időpontja)	1870-es évek	
Stílus, műhely:	Historizáló, francia neobarokk (III. Napóleon korabeli stílus) Bécsi műhely (?)	
Adományozó, hagyatékozó: (ajándékozó, átadó, elad)	Ráthonyi Sándorné hagyatékából (Kiskőrösi Állami Gazdaság)	
Megszerzés ideje, átvevő:	1994, Tésikné Knotik Márta	
Tárgyérték:	vételár:	Ø
	becsérték:	200.000 és 3.500.000,- Ft között
	Muzeális érték:	Egyedi, védett műtárgy
Állapota:	Restaurált, 2014 / 2015	
Restaurátor:	Szabó Tamás restaurátorművész	
Források szerzői és szakmai tanácsadók:	Habermann Gusztáv, Csongor Győző, Szelesi Zoltán, Apró Ferenc, Szögi László, Buzási Enikő, Jávor Anna, Kratochwill Mátyás	
Fotók: (archív, intézményi, magángyűjtemény)	Linczer-Katkó Izabella, Szabó Tamás, magángyűjtő, ismeretlen fotós reprodukciója	

Története, tulajdonosa életrajza (anekdota, utolsó tulajdonosi adatok):

A belsőtükrös, háromlábú aranyozott fésűködő asztalkát az 1870-es évek divatos francia neobarokk stílusában készítették – föltehetően az egyik bécsi bútorműhelyben. Az eklektika korára jellemző historizáló díszítései és formái XVI. Lajos és III. Napóleon korának dekoratív szalonbútorait idézik meg. A szépítkezést szolgáló tükrös asztalok változatos formájukkal és különleges megjelenésükkel elsősorban az osztrák–magyar monarchia gazdagabb polgárságának körében váltak népszerűvé.

Az asztalka hajlított kőrisfából faragott lábai és enyves gipsz-rátétdíszei szerényen emlékeztetnek a falhoz állítható, un. *table console* – az udvari arisztokrácia körében használt – pipere asztal formái megjelenéséhez. Felnyitható tetejének belső oldala szolgált tükorként, fiókja a szépítkező eszközök tárolására. Vese alakot formázó, díszes peremű tető- és alsó polcát plüss-bársonnyal vonták be.

*

A Móra Ferenc Múzeum Történeti gyűjteményébe a Bács-Kiskun megyei Csengőd falu egykori *Dankó-villájából* – a volt „*Dankó-múzeum*”-ból – jutott sérülten 1994-ben a különleges és egyedi történeti értékű asztalka. Egyetlen név szerint ismert tulajdonosa *Joó Ilona* (1861–1944); vagyis Dankó Istvánné, illetve második

A felnyitott tükrös asztalka
Átvételi állapot, 2014

432. szám alatt” – írja Habermann Gusztáv. A hátsó műtermes porta az 1879. évi pusztító árvízkor négy másik Sánctpart utcai épülettel együtt összedőlt. Egykori

Zombori József gondnok, 1976 A nótaköltő egyik utolsó hegedűjével és az asztallal a Dankó-villában (Képes Újság, 1976. máj. 22.)

férje után adójáni és nagyrátoni Ráthonyi Sándorné. Ilonka *Joó Ferenc* (1821–1880) hajdani „akadémiai festő”-nek, a Szeged-Belvárosi Kaszinó tagjának, későbbi borosgazdának legkisebb leányként látta meg a napvilágot az elszegényedett katolikus nemesi családban. Föltételezhető, hogy a bútordarabot már korábban is a több leányt fölnevelő familia birtokolta. Joó „piktornak” az ősi „...*Szegeden, az atyja után örökölt háza a Sánc parton, Kiefer Gottfrid*

[Kúla, 1814 – Szeged, 1896]
bádogos háza mellett állt a Palánk

elhelyezkedése ma a Püspöki Palota Zrínyi utcai oldalán nyíló gazdasági bejárat területének felel meg.

25 évvel Joó Ilonka halála után, az 1970-ben még jelentős darabszámú *Dankó–Joó-féle* csengődi hagyatékot *Csongor Győző* (1915–1997) muzeológus fölkérésre részben lajstromba vette: az asztalka és a személyes vonatkozású tárgyak mellett számos könyv, díszes bútor, festmény, valamint antik falóra is az örökséghez tartozott. A jeles szakember a Kiskőrösi Állami Gazdaság vezetőségének pénzügyi támogatásával mintegy harminc évig egyben tartotta „helyi múzeumi keretek” között, illetve megmentette a szétszórattástól az értékes tárgy-együttest a házaspár nyári lakjának fölszámolásáig. A kialakított csengődi Dankó-emlékház időszakában úgy mutatták be a két relikviát – az asztalkát és Dankó Pista utolsó hegedűjét –, ahogyan azokat a muzsikos utolsó tartózkodása idején is tartották. Erről egy archív fotó tanúskodik.

A magángyűjteményből az asztalkán és Dankó-féle „csengődi hegedű”-n kívül csak néhány kultúrtörténeti érdekesség és másolati dokumentáció került 1994-ben a szegedi múzeum birtokába. A hangszerrel viszont két Dankó-hegedűt mondhat magáénak az intézmény, hiszen 1929-től szintén itt őrzik Dankónak a Nikolits Döme köz- és váltóügyvéd máriaradnai gyűjteményéből származó ún. „aradi hegedű”-jét. Utóbbi, a hét ismertté vált – bizonyosan a muzsikus használta – „szárazfa” egyike; 1953-ban a Petőfi Rádióban is hallhatóan, évtizedek után először szólalt meg újra.

*

A csengődi buckákon 1901-ben Joó Ilonka első férjével, az akkor már országhatáron túl ismertté vált nótaszerző *Dankó Pistával* (1858–1903) szőlőt és hozzá kis „tornyos” házat vásárolt. A „vonó mágusa” élete utolsó két évét legsúlyosabb betegen itt élte. — A forrásadatok alapján Csengődön az asztalka eredeti funkciójától eltérő egyedi szerepet is betöltött: erre helyezte el Ilonka Dankó Pista egyik utolsó hegedűjét, hogy az egyre gyakrabban gyengélkedő, az élettől búcsúzó dalköltő a betegágyából könnyebben elérhesse. A nótaköltőt a halál 1903. március 29-én sógorának pesti lakásában érte. Holttestét özvegye Budapestről Szegedre hozatta; a múzeum előtt ravatalozták föl, Pósa Lajos dalszerző és Tömörkény István író búcsúztatta. A szegedi Belvárosi temetőbe temették. A legkedvesebbet és a legutolsó hegedűjét, amely a végső órájáig keze ügyében lehetett, családja összetörve – mint egykor a vezérek sírjában az összetört kardot – és a koporsójában elhelyezte. 1910-ben elkészült a dízsír hely, lemenő napot ábrázoló domborművel.

A díszek formai pótlása, formázása közben..., 2014

Az özvegyé lett Ilonka továbbra is a csengődi villában élt. Emléksarkot emelt a Dankó-relikviákból, a halotti koszorúkból, szalagokból, az asztalkából és hegedűből – a látványát impozáns fotográfia őrzi. Folytatta a gazdálkodást, hogy megélhessen. Hosszú évekkel később ugyan házasságot kötött a helyi szőlőbirtokos csendbiztossal, *Ráthonyi Sándorral*, ám első férje emlékét továbbra is híven ápolta. A házaspár egy idő után fenntartott házat Szegeden is a Kálmán [Kálmány] u. 6/A szám alatt. (Ilonka korábban a közelben, néhány háztömbnyire innen lakott Dankó Pistával, a mai Kálmány Lajos u. 2. és a József Attila sugárút 5. szám alatti sarokházban. A sugárútra néző két utolsó ablak mögötti lakás volt az övék az 1890 körüli években.) Ráthonyiné 83 évesen, 1944. június 13-án, gyermektelenül halt el; kívánságára férje a nótaköltő mellé temette.

*

Hogy ki is volt Joó Ilona...?

Noha legendák és téves adatok tarkítják a dalköltővel szövődött fiatalkori szerelme és házassága történetét, Ilonka valódi életéről és sorsáról keveset tudunk. Jelen kutatás számos pontatlan adatot tisztázott. — A Szeged-Belvárosi plébánia anyakönyve szerint 1861. február 15-én született Joó Ferenc és *Németi* [Némethy] *Etel* (1829–1863) hét gyermeke közül utolsó leányként. Atyja 1840-ben, 19 évesen a bécsi császári és királyi akadémián az elemi rajziskola növendékei között szerepel, és az előkelő *Wiedenen* lakik a 7. szám alatt. Az akadémia nyilvántartása Ferenc apját, *Joó Istványt* „Stephan kereskedő”-ként jelölte, ám egyéb magyar forrás jómódú szegedi szabómesterként említi. Ilonka apai nagyanyja *Kormányos Ágnes*, anyai nagyatyja *Németi József* asztalos mester, az anyai nagyanyja *Fodor Erzsébet* volt.

A szemrevaló és sudár hajadonná felserdült Joó Ilonka az iskoláinak Szegeden történt elvégzése után szülei szatymazi birtokán élt, hiszen városi házuk odaveszett. 1876/77 körül ismerkedett össze ifj. Dankó Istvánnal, a helyi malacbanda „kutyuprímásá”-val. A 15-16 éves Ilonka beleszeretett az ifjú és jóképű cigányzenészbe. A Dankó-fió a helyi Báló-féle kocsmában és a környékbeli tanyákon, így többek közt Zsótér Andor birtokán muzsikált – különösen a Szegedet elpusztító Víz idején. Ilonka édesanyja ekkor már nem élt (†1863), az édesatyja pedig sokáig hajthatatlanul ellenezte a „rargon aluli” kapcsolatot. Ilonka hároméves ismeretség után atyjának akarata ellenére követte Dankó Istvánt Szegedre, aki először édesanyjánál,

Dankóné Mijó Rozál [Rúzsza] kis kamrából álló lakásában, az Ipar utca 3. sz. alatt, Paral Pál hentesmester házában helyezte el. Később a pár élettársi kapcsolatra lépett.

Édesatyja ugyan kerestette leányát, de nem tudott nyomára akadni. Végül a rokonság hosszas rábeszélésére hozzájárult, hogy a fiatalok házasságot kössenek: Joó Ilona 1880. július 13-án a Belvárosi plébánián kötött házasságot Dankó

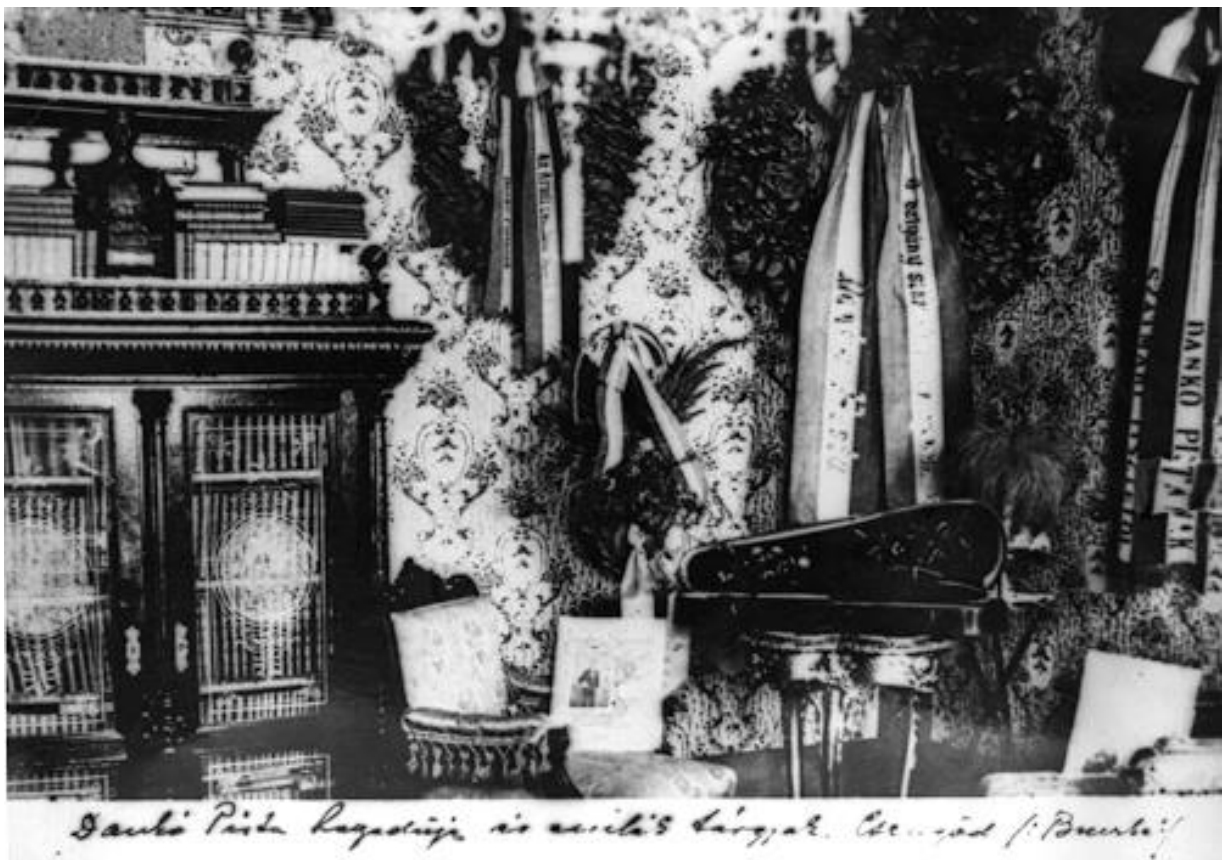
Joó Ilonka, 1891 körül
(Dankó Pistáné későbbi Ráthonyi Sándorné)
Fotográfia: Csongor Győző hagyatékából

Istvánnal. Közös életük során három-négy helyen béreltek lakást. A házasságából született két gyermekük még kicsiny korukban elhaltak.

Az édesatyát mindvégig elkeserítette, hogy leányai cigány és szerb származásúakhoz kötötték életüket. Röviddel Ilona házasságkötése után – részben a mértéktelen italozás, valamint agyszélhúdás következtében – Joó Ferenc váratlanul meghalt. Idővel Ilonka férjének ifjúkori tüdőbaja egyre súlyosabban újult ki. Gyógykezelésre először 1898-ban költöztek két hónapra San Remóba, majd az átmeneti javulás után az asszony elkísérte férjét daltársulatának újabb hangverseny körútjaira; így Münchenben is jártak. Az utolsó, 1902. évi körútjáról Dankó Pistát súlyos betegen vitték haza Csengődre, ahonnan kivizsgálásra Budapestre szállították – felesége mindvégig gondoskodott róla.

Férje temetési babérkoszorújából öt levelet megőrzött egy kis borítékban. Csak hosszú évekkel később kötött új házasságot. Gyermektelenül hunyt el. A dalköltővel közös síremlékükön sokszor találni friss virágot. Emlékezete nincs, nevét alig ismerik, nehéz sorsvállalása azonban a legnagyobb magyar asszonyok sorába emeli őt.

Szabó Tamás

Emléksarok Dankó-relikviákból a fésülködő asztalkával, Csengőd, 1905 körül
Fotográfia: Csongor Győző hagyatékából